

ЈЗУ ЦЕНТАР ЗА ЈАВНО ЗДРАВЈЕ - СКОПЈЕ

ISHP QENDRA E SHËNDETIT PUBLIK - SHKUP

ул. 3-та Македонска бригада бр.18 Скопје, тел. 02/3298 667, факс 02/3298 251, www.cph.mk

rr. 3-Brigada e Tretë Maqedonase nr.18 Shkup, tel. 02/3298 667, faks 02/3298 251, www.cph.mk

Извештај за малигните заболувања во скопскиот регион за 2019 година

Скопје, јули 2020

Ј.З.У ЦЕНТАР ЗА ЈАВНО ЗДРАВЈЕ – СКОПЈЕ

ДИРЕКТОР

Прим. м-р сци. д-р Александар Стојанов

Раководител:

Прим. д-р сци. Персида Малинска

Автор:

Прим. д-р Анета Србова доктор специјалист по социјална медицина

Обработка на податоци:

Одделение за социјална медицина

Содржина:

1. Вовед
2. Цели
3. Материјали и метод на работа
4. Резултати
5. Заклучоци
6. Предлог мерки
7. Табеларен приказ

Регистар за малигни неоплазми - Скопско подрачје

Вовед:

Малигните неоплазми се наоѓаат на второ место по број на утврдени заболувања во развиените земји во светот, веднаш по кардиоваскуларните болести, кои се најбројни во структурата на морбидитетот. Социјално медицинското значење на овие болести е во големиот апсентизам, инвалидитет, скапите дијагностички постапки и третмани, посебно затоа што овие болни најчесто се лекуваат во болница што претставува и најскап вид на лекување, од што произлегуваат и негативните економски ефекти од овие болести.

Инциденцата (број на новооткриени случаи од одредена болест во одреден период на 1000 лица) на малигните неоплазми е сè поголема и со тенденција за понатамошен пораст. Секоја година во светот се регистрираат повеќе од 10 милиони нови случаи. Се мисли дека на ваквото движење на инциденцата влијаат повеќе ризик фактори, како и порастот на очекуваното траење на живот, сè поприсутните канцерогени материји во животната и работната средина, подобрата дијагностика и поквалитетната евиденција на овие заболувања.

Зачестеноста на овие заболувања расте со староста. Според податоците од САД, 50% малигни неоплазми се јавуваат кај лица постари од 65 год. Меѓутоа, во последно време податоците говорат дека овие болести сè повеќе ги зафаќаат и младите лица.

Малигните неоплазми предизвикуваат околу 6 милиони смртни случаи годишно. Леталитетот (однос на умрени од некоја болест на 100 заболени од истата болест) од овие болести во развиените земји кај жените е околу 60%, а кај мажите 75%, додека во земјите во развој тој е значително поголем. Поголемиот леталитет кај мажите се препишува на помалигните форми на болеста, локализирани на места кои се потешко достапни за рана детекција.

Има многу докази дека малигните неоплазми не се болести само на современата цивилизација. Утврдено е дека од рак боледувал уште праčovекот. Ракот е пронајден и на староегипетските мумии, а се спомнува и во старите медицински ракописи на Египет, Месопотамија и Индија. Ракот како болест е познат и во времето на Хипократ, кој оваа болест ја нарекол вкаркиносг, а римјаните ја нарекуваат "канцерг. Гален прв ја дал класификацијата на туморите на бенигни и малигни. Во 19 и 20 век се работи за откривање на причините за појава на рак и интензивно продолжува истражувањето на причините за настанување на туморите.и во 21 век.

Денес во поголемиот број земји во светот податоците за инциденцата и преваленцата на малигните заболувања се инсуфициентни. Нешто подобра е состојбата со регистрирањето на mortalitetот од овие болести. Овој показател во самиот почеток го отежнува планирањето и програмирањето на задачите во борба против малигните заболувања. Според СЗО околу 70% од малигните неоплазми се последица на начинот на живот и дејството на ризичните фактори, а тие се:

- Пушење

Пушењето се смета за најодговорниот ризик фактор за развој на карцином на белите дробови во 90% случаи, а во 15-20% случаи за карцином на други органи. Ризикот расте со бројот на испушените цигари, должината на пушачкиот стаж и начинот на пушењето.

- Исхрана и алкохол

Исхраната богата со масти, димено месо, алкохол доведува до зголемување на инциденцата на ракот на сите делови на гастроинтестиналниот тракт, дојката, а исто така и на респираторниот тракт и мочниот меур. Додека храната богата со целулозни влакна, млеко, свежо овошје и зеленчук се чини делува протективно.

- Надворешна средина

Негативното влијание на загадената животна средина е повеќекратно и практично нема орган или органски систем на кој таа директно или индиректно не влијае. Едно од можните влијаниа е и канцерогеното дејство на многубројните супстанции кои се наоѓаат пред сè во водата и воздухот.

- Докажано е дека постои врска меѓу работната средина и ризикот од заболување од рак. Карактеристичен пример е ракот на скротум кај оџачарите за кој зборува Потт 1875 година во Англија. Денес, истакнато е канцерогеното дејство на винил-хлоридот на работниците во индустријата за пластични маси.
- Јонизирачкото зрачење е многу моќен канцероген агенс кој може да предизвика разни видови малигни неоплазми. Познато е дека радиолозите почесто заболуваат од леукемија и други видови на малигни неоплазми поради постојаната изложеност на X-зраци, ураниумот и другите радиоактивни руди предизвикуваат рак на белите дробови, работниците кои работат на боење на свелтечките бројчаници во фабриките за часовници почесто заболуваат од остеоген сарком итн. Земјоделците се изложени на хемиски канцерогени од разните препарати, како и на директни сончеви

зраци кои доведуваат до поголем број малигноми на кожата кај оваа популација.

Стрес:

Речиси нема индивидуа која во денешно време не е изложена на стрес поради брзото темпо на живот, работата, семејството, брзиот развој на техниката и технологијата бараат полн енергетски и умствен капацитет како би се вклопиле во секојдневните текови.

2.Цел

Целта на информацијата е да ја прикаже состојбата со малигни заболувања на подрачјето на Скопје

3. Извори на податоци и методологија на изработка

Информацијата е подготвена врз основа на Националната годишна програма за јавно здравје во Република Северна Македонија за 2020 година и со помош на податоците со кои располага Одделението за социјална медицина на Центарот за јавно здравје Скопје, кои се собираат согласно Законот за евиденциите во областа на здравството, Законот за јавно здравје и Програмата за статистички истражувања на нашата земја.

- Користени статистички материјали:
- Индивидуални пријави за хронични незаразни заболувања кои ги пополнуваат: матичните лекари во примарната здравствена заштита, лекарите и медицинските сестри од сите болници и амбулантно-поликлинички служби во кои се лекуваат болните од рак (а истите се доставуваат до Центрите за Јавно здравје, кои понатаму се обработуваат во Институтот за Јавно здравје во Скопје),
- Наодите од патолошко-цитолошките лаборатории и онколошките одделенија

Применет е дескриптивен и аналитички метод на работа. Податоците се прикажани табеларно и графички. Прибраните податоци се обработуваат со примена на утврдена и единствена методологија, што овозможува нивно натамошно споредување во подолг временски период.

Состојби со малигните неоплазми во подрачјето на Скопје - резултати и дискусија

Во Центарот за јавно здравје Скопје според препораките на СЗО е воспоставена посебна евиденција на малигни заболувања која треба да послужи како основа за Регистар за рак. Сеуште се евидентираат и старите и новите заболени, на годишно ниво. Најголемиот проблем е немањето на податоци за умрени, кои не ни се достапни, па така не маме можност да ги ажурираме податоците како би требало ако се работи за регистар. Главните извори на податоци за регистарот за рак се:

- Пријавите кои ги пополнуваат: матичните лекари во примарната здравствена заштита, лекарите и медицинските сестри од сите болници и амбулантно-поликлинички служби во кои се лекуваат заболени од рак (а истите се доставуваат до Центрите за Јавно здравје, кои понатаму се обработуваат во Институтот за Јавно здравје во Скопје),
- Наодите од патолошко-цитолошките лаборатории и онколошките одделенија

2. Морбилитет од малигни неоплазми на подрачјето на Скопје во 2019 година

Во 2019 година во се регистрирани вкупно 2952 случаи на малигни заболувања. Поради појасна презентација на податоците направивме избор на 12 најбројни локализации според пол и се прикажани на табела бр 1. Овие заболувања т.е. локализации изнесуваат 1532 заболени или 52% од вкупниот број . **(Табела бр 1)**

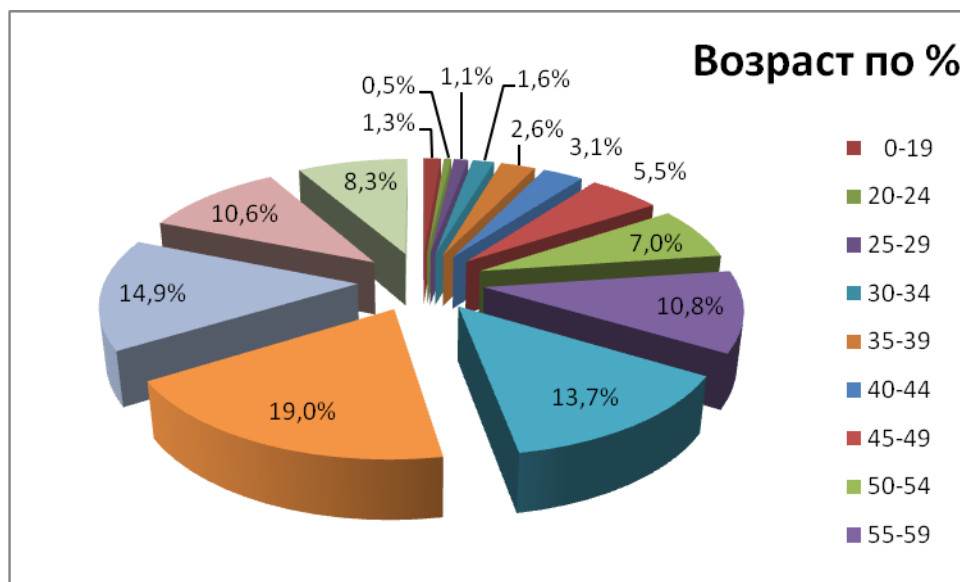

Најголем процент се малигните заболувања на дојката со 34% од издвоените 12 најзастапени локализации кои изнесуваат 1532 заболени (Табела бр 1) На второ место се малигните заболувања на бронх или бел дроб со со 12 % на трето место е ракот на простате со застапеност 9,3 %. Од вкупниот број на заболувања 40,8 се мачи и 59,2 жени. Следат локализации на колон со 7,6%, на ректум со 7,1% ,миеломот и хроничната лимфоцитна леукемија со по со 6,1%.

Застапеност според пол:

Малигните неоплазми се повеќе застапени кај женската популација. Процентот на застапеност на жените изнесува 55,59%. Најзасегната возрастна група е 65-69 години и кај мажите и кај жените. Најмалку засегната е возрастната група 20-24 години. (Табела бр2)

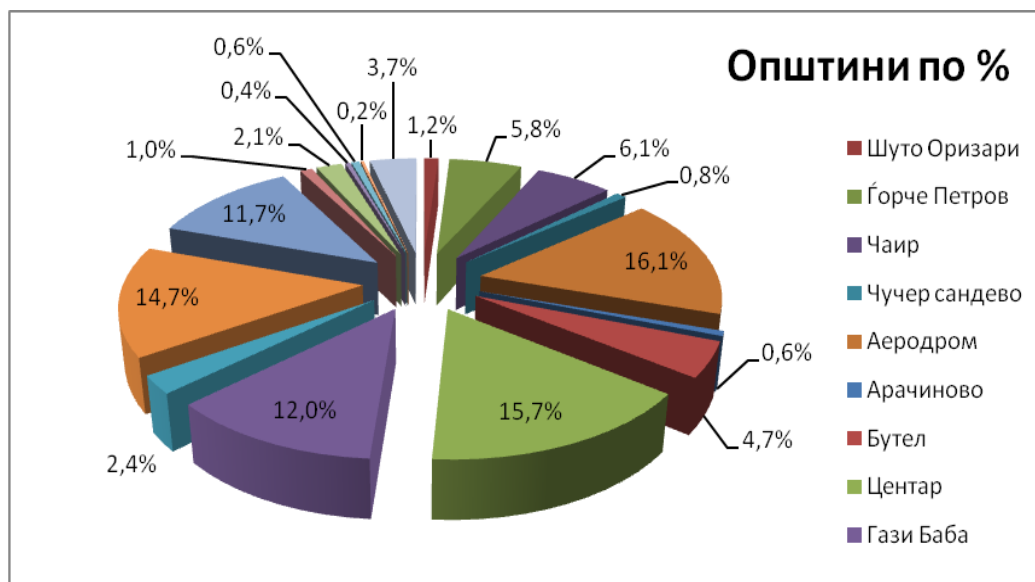

Кај машката популација ракот на белите дробови се наоѓа на првото место.

Ракот на дојката е најчест кај женската популација, и тоа не само во анализираниот период, туку во многу подолг период се наоѓа на прво место кај женската популација. Ракот на грлото на матката е на второ место, а потоа следат малигните неоплазми на кожата, желудникот, телото на матката и други.

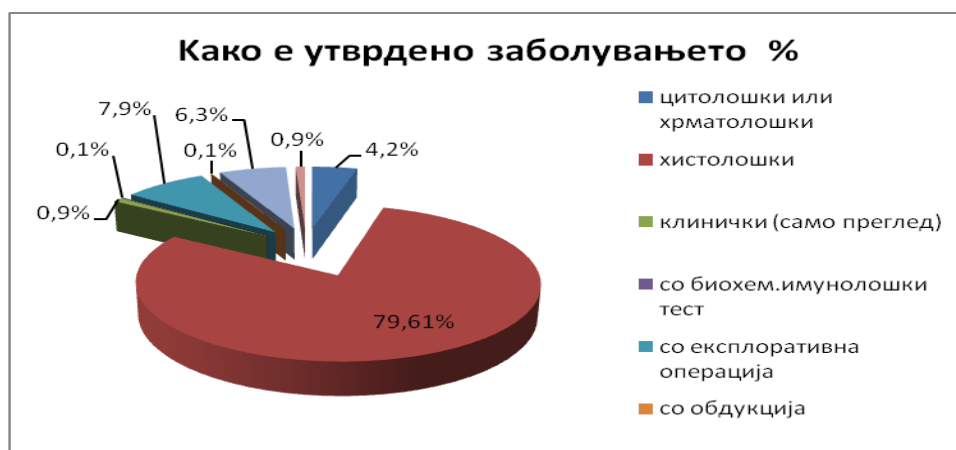
Застапеност според Општина:

Кога се анализираат податоците според општина се согледува дека најголем број е во општина Аеродром со 16,1 од вкупниот број на болни (табела бр 3) Следи Центар со 15,7%, па Карпош со 14,7%. Најмал број заболени бележи Зелениково со 0,1%.

Приказ според начинот на утврдување

Според начинот на утврдување (табела бр 4) се констатира дека најчесто болеста се утврдува хистолошки. Тоа е добар показател, а и процентот е добар но треба да се зголемува до 100%.

Приказ според занимањето на заболениите:

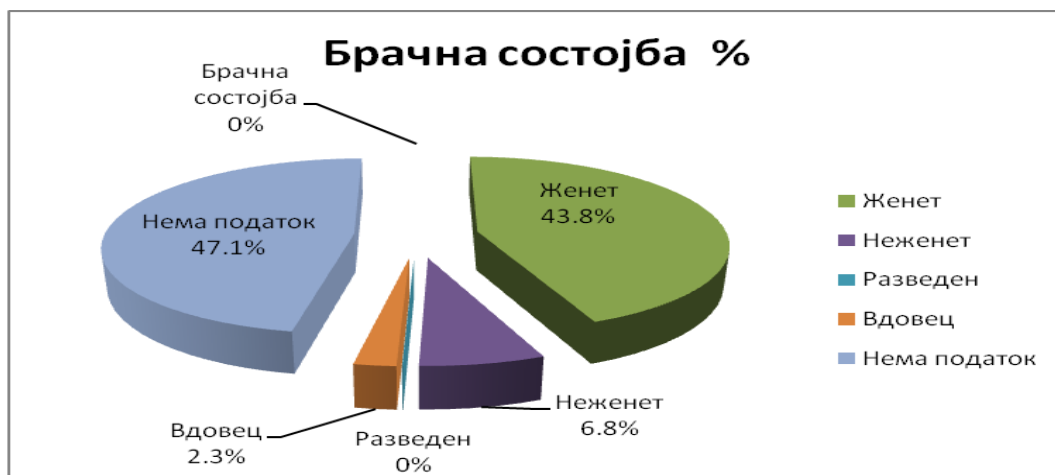
Колку занимањето т.е. професијата се битни за ова заболување е познато но од нашите податоци најголем процент отпаѓа на групата пензионери (табела бр5) што не ни кажува многу бидејќи поважно е што работеле овие лица пред пензионирањето. Треба да се воведат категории

која пензионерите ќе ги дефинира како професор во пензија, работник во пензија бидејќи вака се сите ставени во голема, недефинирана група на пензионери па како податок во врска со занимањето totally неупотреблив. Ова уште повеќе што тие се најзастапена група со 62,3%. Од некои дефинирани занимања најголем процент се останати работници кои исто како податок се безначајни. Треба да се измени образецот-пријава со подробна дефиниција за занимањето на заболениите.

Приказ според брачната состојба на заболениите:

На **табела бр 6** е даден приказ според брачната состојба на заболениите. Од неа може да се види дека најголем процент се во брак - 43,8, а најмал кај разведените. Но бидејќи е голем процентот на тие за кои нема податок, не може да се земе како релевантен показател, па препорака е оваа ставка од пријавата да се пополнува повнимателно.

Заклучоци:

Од анализирањето на податоците произлегуваат следните заклучоци:

- Кај Скопската популација најзастапени локализации се дојка кај жените и простате кај мажите
- Малигни неоплазми се позастапени кај жените и тоа за 11%
- Најголем број регистрирани заболувања се во општина Аеродром.
- Според начинот на утврдување, кај 80% од заболените дијагнозата е утврдена хистолошки,
- Влијанието на останатите фактори (брачна состојба и занимање на заболените би била можна доколку се модифицира пријавата со специфицирање на професијата и поажурно пополнување на ставката за брачна состојба.

Препораки:

Малигните неоплазми се голем социјално-медицински и економски проблем на општеството и поради тоа е неопходно преземање на систематски активности, насочени кон намалување на морбидитетот и морталитетот од нив, а тоа подразбира:

- Отстранување или намалување на дејството на ризик факторите во животната и работната средина на населението;
- Да се сменат лошите навики на населението, кои се поврзани со ризикот на овие заболувања (исхрана, пушење, физичка активност) и тоа уште од најраната возраст кај децата и младината кои треба да формираат здрав начин на живот и однесување;
- Рана детекција со цел да се пронајде заболеното лице или прекурсорите на заболувањето кога се мали, локализирани и релативно лесни за лечење. Најголема ефикасност ќе се постигне со фокусирање на активностите кај високоризичните групи;
- Систематско, перманентно и квалитетно регистрирање на новозаболените, нивно следење, евалуирање на резултатите на лечење и рехабилитација.
- Вклучување на здравствените организации и здравствените работници од примарната здравствена заштита со подршка и помош на секундарната и терциерната здравствена заштита, како и на високоспецијализираните стручни институции од областа на онкологијата во сузбивање на малигните неоплазми;
- Подршка од меѓународните организации за научни истражувања од оваа област и спроведување на превентивни програми.
- Да се промени начинот на регистрирани занимања со префикс кај категоријата пензионери за занимањето пред пензионирањето.
- Да се работи на подобрување на квалитетот на податоците од пријавата при пополнувањето од страна на сите учесници во формирање на базата на податоци.

табела 1 најбројни 12 заболувања регистрирани на подрачјето на Скопје во 2019 год

Болести	ПОЛ		Вкупно	%
	машки	женски		
C50.9 - Дојка, неозначено	9	519	528	34,5
C61 - Малигна неоплазма на простата	142	0	142	9,3
C34.9 - Бронхија или бел дроб, неозначено	118	68	186	12,1
C20 - Малигна неоплазма на ректум	66	43	109	7,1
C18.9 - Колон, неозначено	62	54	116	7,6
C90 - Многукратен миелом	35	58	93	6,1
C91.1 - Хронична лимфоцитна леукемија	53	40	93	6,1
C16.9 - Желудник, неозначено	48	22	70	4,6
C32.9 - Ларникс, неозначено	47	9	56	3,7
C53.9 - Цервикс на утерусот, неозначено	0	47	47	3,1
C54.9 - Тело на утерусот, неозначено	0	45	45	2,9
C56 - Малигна неоплазма на јајник	0	47	47	3,1
Вкупно	580	952	1532	100,0
%	37,86%	62,14%	100%	

табела бр 2 малигни заболувања регистрирани на подрачјето на Скопје во 2019 год по возраст

Возраст	ПОЛ		Вкупно	%
	машки	женски		
0-19	21	18	39	1,3
20-24	9	7	16	0,5
25-29	16	16	32	1,1
30-34	20	28	48	1,6
35-39	21	57	78	2,6
40-44	21	70	91	3,1
45-49	51	110	161	5,5
50-54	70	138	208	7,0
55-59	127	191	318	10,8
60-64	177	226	403	13,7
65-69	267	294	561	19,0
70-74	223	216	439	14,9
75-79	146	166	312	10,6
над 80	142	104	246	8,3
Вкупно	1311	1641	2952	100,0
%	44,41%	55,59%	100%	

табела бр 3 малигни заболувања регистрирани на подрачјето на Скопје во 2019 год по општини

Општина	ПОЛ		Вкупно	%
	машки	женски		
Шуто Оризари	13	21	34	1,2
Ѓорче Петров	81	91	172	5,8
Чаир	78	103	181	6,1
Чучер сандево	16	9	25	0,8
Аеродром	199	277	476	16,1
Арачиново	6	13	19	0,6
Бутел	70	68	138	4,7
Центар	212	252	464	15,7
Гази Баба	155	200	355	12,0
Илинден	35	36	71	2,4
Карпош	185	249	434	14,7
Кисела Вода	160	186	346	11,7
Петровец	15	14	29	1,0
Сарај	15	46	61	2,1
Сопиште	6	5	11	0,4
Студеничани	9	10	19	0,6
Зелениково	3	4	7	0,2
Нема Податок	53	57	110	3,7
Вкупно	1311	1641	2952	100,0
%	44,41%	55,59%	100%	

табела бр 4 малигни заболувања регистрирани на подрачјето на Скопје во 2019 год според начин на утврдување

Како е утврдено заболувањето	број	%
цитолошки или хрматолошки	125	4,2
хистолошки	2350	79,61
клинички (само преглед)	28	0,9
со биохем.имунолошки тест	2	0,1
со експлоративна операција	234	7,9
со обдукција	2	0,1
со специј. Клинички испитување	185	6,3
нема податок	26	0,9
Вкупно	2952	

табела бр 5 малигни заболувања регистрирани на подрачјето на Скопје во 2019 год според брачна состојба

Занимање	Број			%
	машки	женски	вкупно	
пензионери	803	871	1674	62,3
работа во управа и админ.	22	64	86	3,2
наставен персонал	4	9	13	0,5
домаќинки	7	157	164	6,1
останати работници	235	261	496	18,5
невработени	134	118	252	9,4
Вкупно	1205	1480	2685	100,0
%	44,88%	55,12%	100,00%	

табела бр 6 малигни заболувања регистрирани на подрачјето на Скопје во 2019 год според брачна состојба

Брачна состојба	ПОЛ			%		
	машки	женски	вкупно	машки	женски	вкупно
Женет	563	729	1292	42,9	44,4	43,8
Неженет	83	118	201	6,3	7,2	6,8
Разведен	0	1	1	0,0	0,1	0,0
Вдовец	26	42	68	2,0	2,6	2,3
Нема податок	639	751	1390	48,7	45,8	47,1
Вкупно	1311	1641	2952	100,0	100,0	100,0
%	44,41%	55,59%	100,00%			